

De wapenproblematiek

Twee kritische reacties op mijn artikel in de Nederlandsche Leeuw betreffen de twee verschillende wapens, de drie meerbladeren en het ankerkruis, in dezelfde familie Van Oestgeest. De drie meerbladeren komen we weliswaar slechts bij Willem II als schildknaap tegen. Daar van de vroegere familieleden geen wapen bekend is, zouden deze eveneens de meerbladeren als wapen gevoerd kunnen hebben. Het blijkt moeilijk te zijn aan de gedachte te wennen, dat ze vermoedelijk helemaal geen wapen voerden. Laten we daarom aannemen dat er wel wapens of familiesymbolen in omloop waren, maar dat er kennelijk geen documenten mee gezegeld werden.

Vermoedelijk vond in de familie Van Oestgeest een radicale wapenverandering plaats. Verder kunnen in de familie oorspronkelijk verschillende wapens in gebruik geweest zijn, die later tot één wapen zijn teruggebracht. Voorbeelden van dergelijke veranderingsprocessen vinden we in de dissertatie van Vermeulen, die ik bij het schrijven van mijn artikel, meer dan 4 jaar voor de publicatie ervan, nog niet kende.¹

Radicale veranderingen

Een radicale verandering zien we in genoemde dissertatie bij **Van Bronkhorst** waar deze verandering plaatsvindt tussen 1241 en 1286, van een gekanteelde dwarsbalk bij Gijsbrecht naar een leeuw met barensteel bij Willem, de oudste zoon. Zowel de tijdsperiode als de radicale verandering zijn vergelijkbaar met de vermoede verandering bij Van Oestgeest. Met dien verstande dat we bij Van Bronkhorst geen wapens in parallelle lijnen kennen, maar slechts die van het nageslacht van Willem.

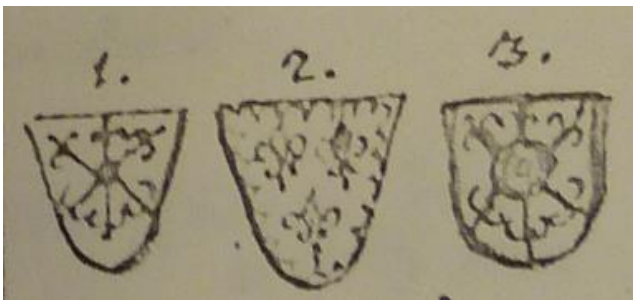

Links: Zegel van Gijsbrecht van Bronkhorst van 1241. Een beurtelings gekanteelde dwarsbalk.

Rechts: Zegel van Willem, heer van Bronkhorst, ridder van 1286. Een enkelstaartige, ongekroonde leeuw met een barensteel van vijf hangers.

Bron: De Nederlandsche Leeuw 2006, kol. 101.

Bij Van Oestgeest daarentegen lijkt het een verandering of harmonisering van het wapen in de hele familiegroep te betreffen, d.w.z. bij het nageslacht van [Dirk], geb. ca. 1150. Andere familietakken lijken dus het nieuwe wapen eveneens aangenomen hebben, mogelijk zonder dat een gemeenschappelijke voorvader dit wapen voerde. Een dergelijke harmonisering komen we later ook bij **Van Lichtenberg** tegen, besproken op de nieuwsgroep Nederlandse Adel. Oorspronkelijk vinden we bij hen een scepterrad. Jacob IV (vroeger Jacob III genoemd) zegelt als eerste in 1307 met drie

lelies, samen met zijn oom Gijsbert van Lichtenberg, proost van Sint-Pieter, en zijn broer Alfer van Lichtenberg, die beide nog zegelen met het oude scepterrad. Toch nemen zijn broers Jan en Alfer van Lichtenberg later het nieuwe wapen over. Ook de nazaten van Jan zegelen met het nieuwe volle wapen, die van Alfer met toevoeging van een barensteel.

De drie Lichtenberg zegels in 1307: 1. Heer Gijsbert, 2. Jacob, 3. Alfer. Bron: Booth, lange boekjes, p. 542

Twee wapens in dezelfde familie

Het is vervolgens mogelijk dat in de familie Van Oestgeest twee wapens in omloop waren. Dit zien we bijvoorbeeld ook bij **Van der Lek**, waar het oudst bekende wapen (Folpert II in 1213) al uit twee symbolen bestaat, geschuimbalkt van negen stukken en een gaande leeuw over alles heen (zie dissertatie Vermeulen). Bij de latere generaties zien we soms slechts één van de twee symbolen verschijnen, de schuinbalken of de leeuw. Dit gedeeltelijk als wapen op ruiterszegels en de leeuw in gevarieerde vorm, soms met kroon. Hier lijken twee lijnen van afkomst al naar gelang gebruikt te worden. Interessant is Hendrik I (1243-1271), die vier verschillende zegels gebruikt. In 1249 is het een naar rechts gaande leeuw, in 1255 en in 1268 geschuimbalkt van 6 stukken en in 1269 een gekroonde dubbelstaartige leeuw. De laatste drie als ruiterswapen. Het betreft hier juist de tijdsperiode vóór het wapen van Willem II van Oestgeest, als hij in 1285 met de meerbladeren zegelt. De momentopname van 1285 is daarom geen aanwijzing dat in het betreffende geslacht alleen met dit wapen gezegeld werd.

Afkomst en bezit

Wat bij Van Oegstgeest precies het geval zal zijn geweest is vermoedelijk niet te achterhalen. Bij de wapenvoering gaat het vaak om een keuze tussen afkomst en bezit. Het geslacht Van Oestgeest zal oorspronkelijk wellicht de drie meerbladeren als wapensymbool gebruikt hebben, verwijzend naar hun afkomst. Nadat het goed van Oestgeest in hun (leen-)bezit kwam is het ankerkruis erbij gekomen, hetzij door huwelijk of als symbool van het goed zelf. Mogelijk heeft het ook met de deelname aan een kruistocht te maken. Al naar gelang zullen familieleden het ene of het andere wapen hebben gebruikt, wellicht ook een gedeeld wapen. Op een zeker moment zijn de familietakken overeengekomen, in de toekomst één wapen te gebruiken, met name het ankerkruis. Vond deze harmonisering na 1285 plaats, dan zegelde Willen II met één van de toen nog gebruikte wapens. Vond echter de harmonisering veel eerder plaats, dan zal Willen II het oude familiesymbool als knapenzegel gebruikt hebben, daar zijn vader nog als heer optrad.

Verbinding met Van Tetrode?

Hoewel bij het geslacht Van Tetrode pas in de 14e eeuw een zegel gedocumenteerd is, is het goed mogelijk dat de families Van Tetrode en Van Oegstgeest dezelfde oorsprong hebben. Ze kunnen daarom beide hetzelfde wapen gebruikt hebben, totdat Van Oegstgeest dit wapen liet vallen. Wellicht ook werd het wapen door het geslacht Van Tetrode geclaimd.

a. Van Oestgeest

b. Van Tetrode

c. Willem II van Oestgeest

Het geslacht Van Tetrode woonde evenals Van Oestgeest aan de Hollandse kust. De naam Tetrode, die rond 1200 in gebruik is geraakt, zou afgeleid zijn van een ontginning, een rode dus, in het duingebied ten westen van Haarlem. Het gebied zou oorspronkelijk door Noormannen bewoond geweest zijn. Dit strookt met het gegeven dat Noormannen als vazallen van de Karolingen de

Hollandse kust tegen invallen van hun stamgenoten verdedigden. Bij het geslacht Van Oestgeest is d.m.v. DNA-onderzoek zelfs de afkomst van de Noormannen vastgesteld.² Zeker geen bewijs, maar een aanwijzing dat het om families met dezelfde oorsprong zou kunnen gaan. Dat het wapen met de drie meerbladeren vaak in Scandinavië voorkomt is een verdere aanwijzing.³ Het is daarom goed mogelijk dat bij het geslacht Van Oestgeest het wapen met de meerbladeren met hun afkomst te maken heeft, terwijl het ankerkruis pas later een rol ging spelen.

Bespiegelingen over de oorsprong van het Ankerkruiswapen

Als we aannemen dat het ankerkruiswapen met het in de loop der tijd verworven bezit van de familie te maken heeft, dan moeten we aan het goed van Oestgeest denken, dat de familie in leen kreeg. Mogelijk gaat dit bezit op een huwelijk met een erfdochter van een familie terug, die dit wapen voerde. Er zijn talloze voorbeelden van een dergelijke overname van het wapen bij opvolging, ook als niet van een huwelijk sprake is. Zo neemt Filips van Montmorency, als hij zijn stiefvader Jan van Horne opvolgt ook diens wapen over. Het lijkt echter ook mogelijk, dat het symbool met het goed van Oestgeest zelf te maken had, we weten daar echter te weinig van.

Verbinding met de kruistochten?

Een verdere mogelijkheid is bij de kruistochten of de daarbij ontstane ridderorden te zoeken. Bekijken we de oudste generaties Van Oestgeest, dan valt op dat ze allen in de nabijheid van de Hollandse graven verkeerden, die juist in die periode aan diverse kruistochten deelnamen. Het is vrij waarschijnlijk dat daarom leden van de familie als ridder met hun heer deelnamen.

Zo zal Dirk van Oestgeest (geb. ca. 1185), de jongere broer van Willem I van Oestgeest, vermoedelijk 1217-1219 aan de Vijfde Kruistocht deelgenomen hebben. Onder aanvoering van graaf Willem I, die met zijn vloot uit Vlaardingen vertrok, nam een groot contingent Hollandse en Friese kruisvaarders deel. Willem I keerde na de verovering van Damiate, eind 1219, voortijdig terug. Dirk van Oestgeest was kort na dien, in 1221, met graaf Willem I te Antwerpen, waar hij als een van diens getuigen optrad. Hij behoorde blijkbaar tot diens getrouwen. Tijdens het beleg van Damiate zouden zich nogal wat kruisridders door de honderd jaar eerder opgerichte Tempeliersorde hebben laten inspireren.

Heer Dirk van Oestgeest (geb. ca. 1215), zoon en opvolger van Willem I van Oestgeest heeft vermoedelijk aan een Kruistocht van de Duitse Orde tegen de Pruisen deelgenomen. Veel kruisridders uit heel Europa namen daaraan deel. Daarbij werd in 1241 te Heilsberg door de Duitse Orde de Pruisische burcht Leckbard veroverd, waaraan de naam Lickebaertspolder te Maasland herinnert. In 1241 schonk de 14-jarige graaf Willem II (de latere Duitse Rooms-koning) de Duitse Orde haar eerste land in Maasland. Ook kreeg Dirk van Oestgeest in dat jaar zijn leenland bij Monster van graaf Willem II in eigen bezit.⁴

[Dirk] van Oestgeest (geb. ca. 1150), de vader Willem I van Oestgeest kan eventueel aan de Derde Kruistocht (1189-1192) hebben deelgenomen. En wel in het gevolg van graaf Floris III, voor wiens

oudste zoon, graaf Dirk VII, Willem I van Oestgeest in 1201 als getuige optreedt. Graaf Floris III, een der legeraanvoerders van keizer Barbarossa, overlijdt in 1190 aan de pest in Antiochië. Zijn jongere zoon, de latere graaf Willem I, neemt eveneens aan de kruistocht deel en keert terug. Tijdens deze kruistocht wordt in 1190 de Duitse Orde opgericht.

In beide takken dus vermoedelijke kruisvaarders, eventueel ook de gemeenschappelijke voorvader. Gaat één der takken op grond daarvan een wapen voeren dat op de orderidders lijkt, dan zal de andere tak geen probleem hebben dit voorbeeld te volgen.

Een voorbeeld van een identiek wapen (ook de kleuren) als Van Oestgeest vinden we bij het Franse kruisvaardergeslacht d'Aubusson, leden van de Orde van St. Jan, later Malteser. De kleuren zijn overigens geen criterium voor de oorsprong van een wapen. Het zwarte kruis bij de Duitse Orde bijvoorbeeld wordt rood/wit bij de steden in het gebied van de orde, o.a. bij Kaliningrad (Koningsbergen), Elbing en Danzig. Mocht het Van Oestgeest wapen met een van de ridderorden te maken hebben, dan geeft de kleur van het wapen daarom nog geen uitsluitsel welke orde dit betreft.

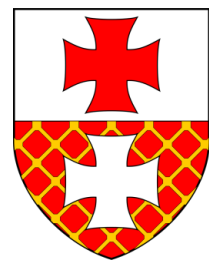
a. Tempeliersorde

b. d'Aubusson

c. Duitse Orde

d. Stad Elbing

Arnold Zuiderent, juni 2022

¹ Vermeulen, H. J. J. (2020). *Bouwsteen en Toetssteen: Een overweging van de bronnen en methoden van de genealogie gecentreerd rond het Gelderse geslacht De Cock*. Rijksuniversiteit Groningen. <https://doi.org/10.33612/diss.119580916>. Vermeulen gebruikt ook de reconstructie van De Keijzer in zijn dissertatie. Daar hij alleen de rechte lijn Van Oestgeest vermeldt en niet op mogelijke zijtakken ingaat, is er geen wapenprobleem. Hij voegt de twee Dirken tot één persoon samen. Slechts het wapen met de meerbladeren van Willem II is in die lijn bekend.

² Zie ook A. Zuiderent, 'Van Leckbard in Oost-Pruisen tot Lickebaert in Maasland', *Jaarboek 2020 van de Historische Vereniging Maasland*, 86-98, ald. 92-98.

³ Zie ook onder Pompebléd in Wikipedia.

⁴ Zie bovengenoemde publicatie in het *Jaarboek 2020 Historische Vereniging Maasland*. blz. 86-98.